

Нестерпна зворушливість абсурду

Роксоляна Свято

Сидів голуб на гілці, міркуючи про буття
 Режисер, сценарист: Рой Андерссон
 Оператори: Іштван Борбаш, Гергей Палош
 У ролях: Хольгер Андерссон,
 Нільс Вестблум, Шарлотта Ларссон та ін.
 Швеція, 2014

Рой Андерссон – найгуманніший абсурдист сучасного кіно. 72-літній шведський режисер із бездоганним почуттям гумору і трагічним світовідчуттям, він, як ніхто інший, тонко відчуває крихкість людських істот, їхню беззахисність і самотність, що, втім, нерідко обертається жорстокістю. Звичну скандинавську похмурість він ніби вивертає назовні й доводить до крайньої межі, за якою глядача, парадоксальним чином, чекає не відчай, а видих полегшення. Нічого дивного для режисера, котрий зізнається, що без гумору це життя було б геть нестерпне.

«Сидів голуб», українська прем'єра якого відбулася в рамках 45-ї «Молодості», отримав «Золотого лева» Венеційського МКФ, потвердивши репутацію Андерссона як найшанованішого шведського кінорежисера (звісно, поряд із Інґмаром Бергманом, із яким він, до слова, «дискутував» іще від першої своєї стрічки «Шведська історія кохання», 1969, що принесла йому найвищу національну кіновідзнаку і аж чотири нагороди «Берлінале»). Та після невдачі з «Гіліапом» (1975) режисер на два десятиліття випадає з кіно, йде в рекламу (де, крім фінансового успіху, здобуває і безліч престижних нагород), а повертається вже в зрілому віці, щоб остаточно підкорити шведського та світового глядача. «Сидів голуб» – п'ята стрічка Роя Андерссона і завершаль-

на частина його трилогії про буття. З попередніми двома фільмами – «Пісні з другого поверху» (2000) та «Ти, котрий живеш» (2007) – її поєднує як загальний задум, так і композиційна будова. В усіх трьох немає наскрізного сюжету, а лише кілька десятків фрагментів, нанизаних на нитку кінорозповіді, деколи поєднаних певними персонажами чи ідеєю, а часом і взагалі не пов'язаних між собою. Хтось міг би звинуватити режисера в самоповторі (й формально для цього є підстави), але тонкість і точність режисерської роботи у вибудовуванні мізансцен, як і довершеність кожного сюжету, не залишає сумнівів у доречності такого підходу.

Образ голуба Андерссон узяв із відомої картини Брейгеля «Мисливці на снігу»: на маленьку птаху, що сидить на гілці дерева на передньому плані, мало хто звертає увагу, зосереджуючись на людській метушні. Але саме голуб, за Андерссоном, стежить за всім згори і, дистанційований від людської суєти, гостріше помічає її абсурдність. Власне, камера тут почасти і є таким пташиним оком – точним, статичним і беземоційним, хоч спостерігає за всім не з висоти, а лише з певної віддалі. Сюжетно ж голуб фігурує у двох фрагментах: у пролозі (де чоловік розглядає в музеї пташині опудала, а його дружина нетерпляче на нього че-

кає) та потім на занятті для дітей із особливими потребами (тут дівчинка розповідає вірш про голуба, який міркує про те, що «в нього немає грошей»).

У фільмі, що складається з 39 фрагментів (знятих у спеціально збудованому для цього павільйоні), наскрізними є двоє персонажів – такі собі сумні паяци Йонатан і Сем, комівояжери-невдахи, які продають іншим невдахам різні кумедні, а насправді нікому не потрібні, аксесуари: зуби вампіра, маску однозубого діда чи «мішечок зі сміхом». Не дивно, що бізнес їхній далекий від процвітання, а врешті виявляється, що вони не можуть навіть повернути кошти власникам за взятий товар.

Ще одним композиційним уведенням у фільм є три «прелюдії» про зустріч зі смертю.

В першій старший чоловік допомагає дружині накривати стіл до вечері (за вікном мальовничо пролітають сніжинки; дружина на кухні щось наспівує), і от, намагаючись відкрити пляшку з вином, він просто сповзає на підлогу (мабуть, сердечний приступ). У другій біля смертного ложа старої матері збирається троє дорослих дітей: жінка вже не реагує на них, але міцно тримає в руках торбинку з коштовностями й цінними паперами, на які, скоріше за все, розраховують діти (жінка ж дуже сподівається забрати торбинку на небеса, а тому нізащо не хоче розімкнути пальці). Й нарешті третя смерть знаходить чоловіка просто в їдальні на кораблі: розплатившись за трапезу, він тут-таки біля стійки і помер; і тепер в офіціантки клопіт – що робити з їжею, адже вдруге продати її вона не може. Врешті, вона гукає на весь зал: «Кому безкоштовне пиво і сендвіч?» Охочі, звісно, відразу знаходяться.

Власне, смерть є тим, що поєднує всіх людських істот, як і страх перед нею. Не відкидаючи, а навпаки, оголюючи її, показуючи в таких кумедних і навіть безглузких проявах,

Андерссон тим самим знімає напругу, ніби кажучи: нема чого завчасно перейматися тим, що нас усе одно чекає.

Вільно поводячись із часовими вимірами, режисер уводить у свій фільм, приміром, Карла XII, який зі своїм військом спершу вирушає на Полтавську битву (дорогою влітаючи на коні в якусь пролетарську забігайлівку, попередньо вигнавши з неї всіх жінок, а потім зі склянкою мінералки намагаючись звабити офіціанта), а за кілька епізодів уже повертається, переможеним, обдертим і нещасним (як скаже один із його підданих: «ці підступні росіяни, мабуть, десь ховали зброю»).

Втім, Андерссон не був би таким пронизливим, якби його фільмами не гуляв часом холодний протяг вічності: чи то в епізоді спалення чорних тубільців у якомусь барабані, що видає загадкові звуки, щось середнє між людськими стоконами і небесною музикою (за чим беземоційно спостерігають чоловіки в уніформах, схожі на нацистів); чи то в епізоді в лабораторії, де проводять жорстокі експерименти над мавпою в той час, як жінка спокійно балакає по телефону, кажучи одну з постійно повторюваних у фільмі фраз: «Тішуся, що в тебе все гаразд...».

Не бракує у фільмі й смутку – не нейтралізованого сміхом чи абсурдом, а цілком відкритого: як-от в епізоді в кафе, де офіціант уже збирає стільці, а самотній чоловік під стінкою відчайдушно повторює: «Я все життя був скупим. І тому тепер я такий нещасний». Або ж і в діалогах між двома комівояжерами (що часом перегукуються з Беккетовим «Чекаючи на Годо», і не випадково, адже йдеться про улюбленого режисерового письменника).

Та все-таки гумор в Андерссона домінує, і післясмак від фільму є не гірким чи трагічним, а радше філософсько-дистанційованим. Життя часом важке, часом нудне й нецікаве, але ж доки є гумор, його ще можна витримати.

Кадр із фільму «Сидів голуб на гілці, міркуючи про буття».

Режисер – Рой Андерссон. Швеція, 2014

